

УДК 342.9.03(477)

В.В. ГОРДЄЄВ, канд. юрид. наук, Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича

КЛАСИФІКАЦІЯ ФАКТИЧНИХ СКЛАДІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Ключові слова: класифікація, види, юридичні факти, фактичні склади, адміністративне судочинство

За роки незалежності, з моменту проголошення України суверенною, демократичною, соціальною, правовою державою, у нашій країні відбулися вагомі соціально-економічні та політичні зміни, які значною мірою обумовили необхідність внесення змін до існуючих та прийняття нових законів. Досить часто спостерігаємо ситуацію, коли чинне законодавство недостатньо повно регулює суспільні відносини, інколи характеризується недосконалістю, колізійністю та правовою невизначеністю. Далеко не останню роль у врегулюванні такої ситуації відіграють фактичні склади. На сьогодні відсутні ґрунтовні дослідження фактичних складів. Важливе теоретичне та практичне значення має проблема їх чіткого розмежування. Таке питання частково розв'язується за допомогою класифікації.

Дослідженню критеріїв класифікації фактичних складів приділялась увага таких вчених, як В.Б. Авер'янов, С.С. Алексєєв, І.П. Голосніченко, Е.Ф. Демський, Р.А. Калюжний, В.К. Колпаков, О.А. Красавчиков, О.В. Кузьменко, А.О. Селіванов тощо. Метою статті є здійснення класифікації фактичних складів. Для досягнення зазначеної мети поставлені такі завдання: дослідити критерії класифікації фактичних складів у адміністративному судочинстві України та визначити їх види, які утворились внаслідок такої класифікації.

В юридичній літературі найбільш поширеним є поділ фактичних складів на дві групи: альтернативні та сукупні фактичні склади.

Під альтернативним фактичним складом розуміють два, три і більше юридичних факти, які є самостійними і незалежними один від одного та породжують одні й ті ж самі правові наслідки. Особливістю альтернативної групи фактичного складу є те, що елементи такої групи складу переважно визначаються в одній нормі права.

Для прикладу, відповідно до ст.155 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України), суд своєю ухвалою залишає позовну заяву без розгляду, якщо:

- 1) позовну заяву подано особою, яка не має адміністративної процесуальної дієздатності;
- 2) позовну заяву від імені позивача подано особою, яка не має повноважень на ведення справи;
- 3) у провадженні цього або іншого адміністративного суду є адміністративна справа про спір між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав;
- 4) позивач повторно не прибув у попереднє судове засідання чи у судове засідання без поважних причин, якщо від нього не надійшло заяви про розгляд справи за його відсутності;
- 5) надійшло клопотання позивача про відкликання позовної заяви;
- 6) особа, яка має адміністративну процесуальну дієздатність і за захистом прав, свобод чи інтересів якої у випадках, встановлених законом, звернувся орган або інша особа, заперечує проти адміністративного позову і від неї надійшла відповідна заява;
- 7) провадження в адміністративній справі було відкрито за позовною заявою, яка не відповідає вимогам ст.106 цього Кодексу, і позивач не усунув цих недоліків у строк, встановлений судом;
- 8) позивач до закінчення судового розгляду залишив судове засідання без поважних причин і не звернувся до суду із заявою про судовий розгляд за його відсутності;

9) позовну заяву подано з пропусченням встановленого законом строку звернення до адміністративного суду і суд не знайшов підстав для визнання причин пропуску строку звернення до адміністративного суду поважними.

Однак альтернативну групу фактичних складів потрібно відрізнити від іншої групи фактичного складу, що має назву сукупний фактичний склад. Під сукупним фактичним складом розуміють систему взаємопов'язаних її елементів, які є послідовними в накопиченні і лише в своїй сукупності можуть породжувати, змінювати та припиняти правовідносини.

На думку С.І. Реутова, В.І. Даніліна питання про юридичне значення фактів, що входять до сукупного складу в процесі його накопичення, може отримати правильне теоретичне обґрунтування лише тоді, коли буде визнано наявність двох категорій сукупних фактичних складів: 1) склади, елементи яких мають самостійне правове значення, тобто є юридичними фактами; 2) склади, які являють собою сукупність фактів, які набувають юридичного значення лише в момент завершення формування фактичного складу [1, с.33].

За характером зв'язку елементів (між юридичними фактами) фактичні склади поділяються на прості, складні і змішані [2, с.181].

Прості («вільні») виступають як склади з незалежним накопиченням елементів, коли існує вільний, не жорсткий зв'язок, і факти можуть накопичуватися у будь-якому порядку, головне щоб у відповідний момент вони були у наявності. Порядок накопичення юридичних фактів не пов'язаний будь-якою послідовністю. Як тільки всі елементи будуть зібрані повністю у фактичному складі, він створює правові наслідки.

Для складних фактичних складів (з послідовним накопиченням елементів) характерною є послідовна і жорстка залежність фактів. Тут факти повинні накопичуватися у суворо визначеному порядку, встановленому нормою. При цьому сформована частина фактичного складу, як правило, відкриває певні,

юридичні можливості, що складаються у виникненні секундарної (правостворюючої) правомочності. Наприклад, строго закріплена послідовність здійснення таких процесуальних дій як виступ у судових дебатах. Послідовність настання юридичних фактів у фактичному складі має місце при вирішенні багатьох окремих процесуальних питань.

У змішаних складах (побудованих на використанні вільних і жорстких зв'язків) система фактів складається з частково вільних, а частково строгих. Наприклад, розгляд справи в суді першої інстанції, наслідком чого є постановлення судового рішення.

Інша класифікація фактичних складів відображає можливості індивідуального регулювання суспільних відносин компетентними органами. Критерієм поділу фактичних складів у теорії юридичної фактології є рівень визначеності. Відповідно виділяють визначені фактичні склади та відносно визначені.

Під визначеними фактичними складами, як правило, розуміють склади (або окремі юридичні факти), всі елементи яких визначені в гіпотезі правової норми. Тобто, визначені склади складаються з юридичних фактів, прямо передбачених відповідними процесуальними нормами і не допускають включення до їх складу оціночних категорій.

Що стосується відносно визначених складів (бланкетних), то це склади, які не повністю визначені в нормах права. Особливістю бланкетних складів є те, що фактичні обставини, узагальнено визначені в нормі, породжують юридичні наслідки лише в сукупності з актом юрисдикційного органу [3, с.115]. Відносно визначені (бланкетні) – це склади, що не цілком передбачені в юридичних нормах; у нормі зазначені лише фактичні передумови індивідуальних актів, юрисдикційним же органам надається можливість у порядку індивідуального регулювання вирішувати юридичні питання, що відносяться до даних правових наслідків з урахуванням конкретних обставин справи [4, с.73–75].

Юрисдикційним органам надаються повноваження у порядку індивідуального регулювання вирішувати юридичні питання, пов'язані з фактичними передумовами з урахуванням конкретних обставин справи.

Відносно визначені склади відрізняються тим, що до них входять факти, що допускають можливість конкретизації. На такі факти вказують норми з відносно-визначеними елементами. Їх юридичне значення визначає суд (суддя).

Так, відповідно до ч.1 ст.263 КАС України за наявності обставин, що ускладнюють виконання судового рішення (відсутність коштів на рахунку, відсутність присудженого майна в натурі, стихійне лихо тощо), державний виконавець може звернутися до адміністративного суду першої інстанції, незалежно від того, суд якої інстанції видав виконавчий лист, що видав виконавчий лист, із поданням, а особа, яка бере участь у справі, та сторона виконавчого провадження – із заявою про відстрочення або розстрочення виконання, зміну чи встановлення способу і порядку виконання судового рішення.

У відносно-визначені склади можуть входити юридичні факти, які не допускають можливості їх конкретизації. Заява державного виконавця та ухвалу суду – це факти визначеного характеру. Відносно-визначеними елементами складу є факти, що характеризують майновий стан боржника і свідчать про можливість задоволення клопотання.

За обсягом накопичення юридичних фактів фактичні склади можуть бути поділені на закінчені та незакінчені.

Під закінченими фактичними складами потрібно розуміти склади, в межах яких завершений процес накопичення всього комплексу юридичних фактів і які саме в такій формі повною мірою породжують юридичні наслідки, тобто стають підставою виникнення, зміни та припинення правовідносин. Моментом, що свідчить про завершеність правостановлюючого складу, є виникнення суб'єктивного права (обов'язку).

Незакінчені фактичні склади – це склади, в яких незавершений процес накопичення юридичних фактів для утворення фактичного складу, не породжуються правові наслідки, пов'язані з цілим фактичним складом, але передбачається можливість настання проміжних правових наслідків, породжених окремими елементами фактичного складу.

Правові наслідки, що виникають з частини фактичного складу, мають проміжне, внутрішнє значення, оскільки вони обслуговують лише динаміку правовідносин, дію його внутрішніх механізмів. Виконавши своє чергове, тимчасове завдання щодо забезпечення накопичення наступних елементів складу і тим самим рух і динаміку правовідносин, вони поступаються місцем кінцевим правовим наслідкам, породжують фактичний склад в цілому.

Так, відповідно до статей 43, 46 Цивільного кодексу України, відсутність громадянина у місці постійного проживання, за неможливості установлення його місцезнаходження, протягом 1 року ще не дає права зацікавленим особам звернутися до суду із заявою про визнання громадянина померлим, але надає юридичну можливість визнання громадянина безвісно відсутнім.

У радянській юридичній літературі обґрунтовуються також інші погляди на фактичний склад, а також на юридичну природу його проміжних правових наслідків. На думку О.А. Красавчикова, незавершений фактичний склад не може викликати будь-яких правових наслідків [4, с.59–60].

Класифікація за юридичними функціями пов'язана з розмежуванням правостворюючих, правозмінюючих і правоприпиняючих складів. Як і юридичні факти, фактичні склади поділяються на правостворюючі, правозмінюючі, правоприпиняючі. Правові наслідки, пов'язані з фактичною передумовою, можуть виражатися у виникненні, зміні або припиненні правовідносин.

Фактичні склади можуть класифікуватися за правовими наслідками, настання яких вони

викликають. За вказаним критерієм фактичні склади можуть бути поділені на правостановлюючі, правозмінюючі, правоприпиняючі, правоперешкоджаючі, правововідновлюючі, правозупиняючі.

Класифікація за змістом пов'язана із поділом складів на однорідні і комплексні [5, с.30]. Класифікація за однорідними і комплексними складами пов'язана із розмежуванням, по-перше, складів, що включають юридичні факти однієї галузі права (однорідні склади), і, по-друге, складів, що поєднують юридичні факти різних галузей права (комплексні склади).

Наприклад, однорідним фактичним складом є фактичний склад, необхідний для правцелаштування. Усі його елементи (заява працівника, наказ адміністрації, випробувальний строк) є однорідними фактами, які належать до однієї галузі права – трудового права.

Оскарження до адміністративного суду відмови у прийнятті на державну службу є прикладом комплексного фактичного складу. Комплексним цей фактичний склад є тому, що містить у собі елементи, передбачені нормами трудового права і нормами адміністративного судочинства.

Існування комплексних складів – свідчення виходу окремих юридичних фактів за межі власної галузі права, відображення системного характеру права, що вимагає продуманого використання юридичних фактів у нормотворчому процесі, для того, щоб була забезпечена сумісність юридичних фактів у масштабі кількох галузей.

Фактичні склади можна поділяти за видовою приналежністю юридичних фактів, що входять до них. За даним критерієм виділяються фактичні склади з активно-пасивними елементами і тільки з активними елементами.

Склади активно-пасивного характеру включають в себе як події, так і дії, наприклад, до фактичного складу, який викликає процесуальне правонаступництво, може вхо-

дити разом з процесуальними діями така подія, як смерть громадянина.

Склади з активними елементами включають в себе тільки процесуальні дії суб'єктів правовідносин. Наприклад, відмова позивача від позову [6, с.128].

Класифікація фактичних складів має досить розгалужену систему, існує багатопланове значення класифікації, а провести їх поділ за однією ознакою чи властивістю неможливо. За допомогою класифікації фактичних складів здійснюється їх поділ на види, що дозволяє глибше вивчити окремі фактичні склади, їх позитивні та негативні риси, виділити характерні особливості, взаємозв'язок загального й окремого, виявити між ними відмінності та схожості, глибше проникнути до властивих їм рис, збагнути специфіку їхнього функціонування в механізмі правового регулювання, забезпечити більш чітку позицію законодавця й осіб, що застосовують норми права при прийнятті рішень, поглибити процес пізнання, дозволяє системно підійти до явищ, що вивчаються.

ЛІТЕРАТУРА

1. Данилин В. И. Юридические факты в советском семейном праве / В. И. Данилин, С. И. Реутов. – Свердловск : Изд-во Уральск. ун-та, 1989. – 156 с.
2. Алексеев С. С. Проблемы теории государства права / С. С. Алексеев. – М. : Юрид. лит., 1987. – 448 с.
3. Баландіна В. Г. Юридичні факти в податковому праві: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.07 / Баландіна Вікторія Григорівна. – Ірпінь, 2009. – 227 с.
4. Красавчиков О. А. Юридические факты в советском гражданском праве / О. А. Красавчиков. – М. : Госюриздат, 1958. – 184 с.
5. Исаков В. Б. Фактический состав в механизме правового регулирования / Исаков В. Б. – Саратов : Саратов. ун-т, 1980. – 127 с.

6. Ярков В. В. Юридические факты в механизме реализации норм гражданского процессуального права: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.03 / Ярков Владимир Владимирович. – Екатеринбург, 1992. – 523 с.

Гордєєв В. В. Класифікація фактичних складів в адміністративному судочинстві України / В. В. Гордєєв // Форум права. – 2012. – № 1. – С. 204–208 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-1/12gvvasu.pdf>

Досліджено підстави класифікації фактичних складів, визначено основні їх види, які утворились внаслідок такої класифікації.

***

Гордеев В.В. Классификация фактических составов в административном судопроизводстве Украины

Исследованы основания классификации фактических составов, определены основные их виды, которые образовались в результате такой классификации.

***

Gordeev V.V. Classification of the Actual Composition in Administrative Proceedings of Ukraine

This article determines with reasons actual classification, defined the basic types, which emerged from this classification.